

Säldöden på västkusten sommaren 2002

Redovisning av regeringsuppdrag M2002/2980/Na

Uppdraget har utförts av

Fredrik Andréasson och Charlotte Carlsson, Länsstyrelsen i Skåne
Karin Hernborg, Länsstyrelsen i Halland
Karin Pettersson, Länsstyrelsen i Västra Götaland
(ansvarig för sammanställning och skrivande)

Sammanfattning

Regeringen gav i september 2002 länsstyrelserna i Skåne, Halland och Västra Götaland i uppdrag att redovisa erfarenheterna från arbetet med säldöden sommaren 2002.

I början av maj hittades de första döda sälarna, som misstänktes ha dött av sälarnas motsvarighet till valpsjuka (PDV), på Anholt i danska Kattegatt och den 30 maj bekräftade Naturhistoriska Riksmuseet att sjukdomen också drabbat svenska sälar. Totalt är det ca 22 000 sälar som rapporterats döda i Europa och från Skagerrak och Kattegatt har 7000 döda sälar rapporterats. Den totala dödligheten i Skagerrak-Kattegatt uppskattas till ca 10 000 vilket betyder att drygt hälften av sälarna dött.

För att kunna besvara ett antal frågor kring sjukdomsutbrottet organiserade Naturhistoriska Riksmuseet ett omfattande insamlings- och provtagningsprogram med huvudsakligt stöd från Naturvårdsverket och särskilda provtagningssteam anställdes. Då kommunerna ansvarar för renhållning utifrån hygieniska aspekter och därmed samlade in döda sälar upprättades rapporteringsrutiner mellan kommuner och provtagare. För att möjliggöra provtagning av de sälar kommunerna samlat in upprättades också speciella uppsamlingsplatser i olika kommuner. Totalt togs prover från 2262 av de ca 4000 djur som rapporterades från svenska kusten, vilket gett ett unikt material till forskning om sälar och vissa miljöproblem.

Många kommuner uppger att de hade vissa organisatoriska problem i inledningsskedet, men i stort sett har kommunernas arbete fungerat bra. Det har dock krävt stora arbetsinsatser och övrigt ordinarie arbete har i många fall blivit lidande. Några kommuner uppger att de skulle behöva utarbeta en handlingsplan för denna typ av händelse. Den totala kostnaden för alla kommuner uppskattas till ca 3.7 miljoner kronor, med mycket stor variation mellan kommunerna. Eftersom kommunerna klart uttryckt att de förväntar sig en ersättning från staten presenteras en analys av kostnaderna. Förslag till modeller för hur ersättning i så fall skulle kunna fördelas ges också. Om kommunernas kostnader sätts i relation till respektive kommuns ekonomiska förutsättningar eller invånarantal varierar kostnaden med en faktor på ca 2500. Det är befolkningsmässigt små kommuner med många sälar, bl.a. Båstad, Strömstad och Tanum som drabbats hårdast.

INLEDNING

Regeringen gav i september 2002 länsstyrelserna i Skåne, Halland och Västra Götaland i uppdrag att redovisa erfarenheterna från arbetet med att insamla och omhänderta döda sälar i de av säldöden drabbade områdena under 2002. Regeringen gav också Länsstyrelsen i Västra Götaland samordningsansvaret för uppdraget och angav att det skulle utföras i samråd med berörda kommuner samt övriga myndigheter och institutioner.

Förloppet av sjukdomen

I början av maj 2002 hittades de första döda sälarna som misstänktes ha dött av PDV (Phocine Distemper Virus) på Anholt i danska delen av Kattegatt. Fram till den 27 maj dokumenterades ca 150 döda sälar på Anholt och Läsö och från några av de första döda sälarna togs prover som bekräftades innehålla PD-viruset. Den 30 maj bekräftade Naturhistoriska Riksmuseet genom obduktion av en säl att viruset också drabbat svenska sälar. Vid det laget hade ca 20 döda sälar rapporterats från svenska vatten. Även om det ända från början förekom döda djur längs hela kuststräckan från södra Öresund upp till Kosterfjorden så följde den exponentiella fasen (då många sälar dör samtidigt) ett visst mönster med början i kolonierna vid Hallands Väderö och i Varbergsområdet i slutet av juni. Därifrån spreds sjukdomen norrut och söderut. I mitten/slutet av juli drabbades Onsalaområdet i norra Halland och Göteborgsområdet i stor skala och i början av augusti konstaterades också spridningen söderut genom bekräftelser på att Måkläppen söder om Falsterbo drabbats. I början av augusti avtog epizootin i Skåne och södra Halland medan Bohuskusten drabbades i större skala men i slutet av september konstaterades att epizootin i stort sett var över för svensk del. I Danmark, Tyskland, Holland, Storbritannien och Irland fortsatte epizootin och avklingade i de sista områdena inte förrän i december. Totalt är det ca 22000 sälar som rapporterats döda under 2002 i Europa. Längs svenska kusten har ca 4000 döda djur rapporterats, från danska Kattegatt ca 2000 och från norska Skagerrak ca 1000. Den totala dödligheten i Skagerrak-Kattegatt uppskattas dock till ca 10000 djur vilket betyder att drygt hälften av de sälar som fanns i våras har dött.

OLIKA ORGANISATIONERS ARBETE OCH ERFARENHETER

Hur arbetet organiserades, vem gjorde vad?

Under veckan efter den 30 maj då den första svenska sälen bekräftades ha dött av PDV följde på många håll ett intensivt arbete med organisation, rådgivning och annat arbete som behövdes för att möta en stor anhopning av döda sälar längs svenska västkusten. Insamlingen av döda djur organiserades av Naturhistoriska Riksmuseet, men då den person, Tero Härkönen, som ansvarar för övervakning och forskning om säl befann sig utomlands, engagerades i början personal inom Fiskeriverkets projekt "Sälar & Fiske". Genom Riksmuseets försorg anställdes personal vid Tjärnölaboratoriet och redan den 30 maj uppgavs i pressmeddelande att man vid fynd av död säl skulle kontakta Magnus Lejhäll vid Tjärnölaboratoriet eller respektive kommuns Miljöförvaltning. Från Tjärnölaboratoriet upprättades kontakter med kommunerna längs kusten liksom vissa fasta uppsamlingsplatser för döda djur, och den 1 juni gick den första informationen om uppsamlingsplatser, telefonnummer till dessa och vissa övriga instruktioner ut till kustbevakning, polis och länsstyrelser i Blekinge, Skåne, Hallands och Västra Götalands län. Naturvårdsverket beslutade att tillskjuta forskningsmedel för att möjliggöra provtagning av sälar i större skala och särskild provtagningspersonal anställdes och utbildades. De huvudsakliga frågeställningarna i forskningen gällde hur olika faktorer påverkade epizootins förlopp och genomslag i populationen. Detta gällde specifikt om immunförsvaret är nedsatt p.g.a. miljögifter eller låg genetisk variation och om virusets spridning och conse-

kvenser påverkas av vilken tid på året det drabbar beroende på sälarnas variationer i beteende. Det konstaterades tidigt att kommunerna har det formella ansvaret vad gäller insamling av döda djur utifrån ett renhållnings- och hygieniskt perspektiv. Eftersom säldöden fick stor omfattning samtidigt som bad- och semestersäsong började var det en absolut nödvändighet att på de flesta håll längs kusten samla in kadavren. Kommunerna utsåg en eller flera kontaktpersoner gentemot provtagningsteamet och organiserade inom kommunen hur insamling och omhändertagande skulle ske. Från Riksmuseets sida bad man kommunerna om hjälp dels genom att man ville att kommunerna skulle transportera insamlade djur till speciella platser, dels genom att man bad kommunerna att avvakta med slutligt omhändertagande tills dess att provtagning skett på sälarna. Detta innebar att förutom de kylutrymmen för förvaring som Riksmuseet ordnade så ordnade vissa kommuner själva detta.

Länsstyrelsernas arbete

Länsstyrelsernas arbete varierade i omfattning. Som en konsekvens av bl.a. säldöden 1988 finns sedan 1991 Informationscentralen för Västerhavet vid länsstyrelsen i Göteborg.

Informationscentralen har ansvar för att samla in, sammanställa och sprida korrekt information snabbt vid akuta händelser i havet längs kuststräckan från Limhamnströskeln i söder till norska gränsen i norr och har normalt telefonmöten minst en gång i månaden. Informationscentralen skickar information till samtliga kommuner längs kuststräckan, massmedia och andra organisationer/myndigheter via e-post eller fax. Redan den 29 maj kom en fråga från Riksmuseet om hjälp med att få namn på kontaktpersoner i berörda län och frågor om formalia, bl.a. vad gäller tillträde till säl- och fågelskyddsområden för provtagningsspersonalen. Informationscentralen hjälpte till med att kontakta berörda länsstyrelser i denna fråga. Länsstyrelsen i Västra Götaland fattade sitt beslut om tillträde till dessa områden den 31 maj och övriga länsstyrelsernas beslut kom också snabbt.

De sakområden inom länsstyrelserna som varit berörda har främst varit naturvård och miljöskydd, men i Västra Götaland deltog även veterinärer. Länsstyrelserna kontaktades av många kommuner angående hur insamlade kadaver skulle hanteras. På kommunala deponier undviker man i de flesta fall idag att deponera organiskt avfall och många deponier har inte tillstånd att ta hand om organiskt avfall. Länsstyrelsen i Västra Götaland gjorde bedömningen att det ur hygienisk synpunkt bästa sättet att omhänderta sälkadaver var nedgravning på kommunal deponi. På deponierna finns utrustning för att gräva tillräckligt djupt och en kunskap om hur man undviker smittorisker t.ex. genom kalkning. Den 10 juni gick Informationscentralen för Västerhavet ut med rekommendationer kring detta för Västra Götalands län och som en information till övriga län och kommuner. Detta gjorde att vi åtminstone i Västra Götalands län i en akut situation genom generella rekommendationer inte fann behov av att pröva frågan på annat sätt.

Den 31 maj ordnade Informationscentralen för Västerhavet det första telefonmötet speciellt om säldöden med deltagare från Riksmuseet, Tjärnölaboratoriet, Fiskeriverket och Länsstyrelsen. Totalt hölls 14 telefonmöten fram till och med den 26 september. Vid dessa möten informerades alla deltagare om läget vad gällde antal rapporterade sälar, hur insamlingen fungerade, i vilka områden sjukdomen pågick mest intensivt, vetenskapliga teorier om spridningen och om det var några speciella problem. Efter dessa möten skickades pressmeddelanden ut och redan vid mötet den 6 juni bestämdes att det mesta av informationen kring säldöden som var riktad till allmänheten skulle skickas ut från Tjärnölaboratoriet, eftersom det var där de flesta personer som var inblandade i det praktiska arbetet vistades. Informationscentralens e-post och faxlistor skickades till Tjärnölaboratoriet för att alla Informationscentralens adressater skulle få ta del av de totalt 11 pressmeddelandena. Annan information kring hanteringen av döda djur skickades ut av länsstyrelserna men till största delen genom den insamlingsorga-

nisation som byggdes upp vid Tjärnlaboratoriet. Att det var med avsikt som länsstyrelserna inte hade så omfattande information utåt framgick dock inte tydligt, däremot fanns en beredskap under hela den tid som epizootin pågick. Detta märks delvis i kommunernas svar (se nedan). Telefonmötena var mycket uppskattade och gjorde att personer som på olika sätt var inblandade i arbetet med jämna mellanrum uppdaterades om läget inom flera områden. Praktiska och andra problem kunde också ofta få sin lösning på eller i nära anslutning till mötena.

Provtagningsteamet och forskningen

När det stod klart att de döda sälar som hittats i maj månad dött av samma virus som dödade ca hälften av sälpopulationen 1988 förbereddes från Naturhistoriska Riksmuseet ett omfattande insamlings- och provtagningsprogram tillsammans med forskningsinstitutioner i övriga länder som kunde tänkas bli berörda. Bland annat utformades standardiserade provtagnings- och rapporteringsprotokoll för att i ett senare läge få jämförbara uppgifter. I början var det främst personal från Fiskeriverkets projekt ”Säl och Fiske” som skötte insamlingen, men i och med att Naturvårdsverket beviljade medel för insamling och provtagning i början av juni kunde särskild provtagningspersonal anställas och utbildas och till att börja med var det 8 personer som deltog i arbetet. I mitten av juli beviljade Naturvårdsverket ytterligare medel (700 000 kr) och ytterligare personal kunde anställas så att antalet provtagare som mest uppgick till 15 personer. Även Statens Veterinärmedicinska Anstalt (SVA) bidrog med sin sakkunskap.

Rapporteringsrutiner om fyndplatser m.m. upprättades mellan kommuner, provtagare och Tjärnlaboratoriet och alla data samlades, ofta efter veckovis rapportering, i en databas på Tjärnlaboratoriet. Likaså inrättades i samråd med kommunerna ett antal uppsamlingsplatser i olika kommuner. Även en del utrustning, t.ex. tubplast distribuerades.

Provtagningsteamens arbete i fält koncentrerades till områden med många döda sälar, vilket innebär att vissa kommuner, t.ex. Laholm, Varberg, Göteborg, Öckerö, Tanum och Strömstad fått mera hjälp från provtagningsteamet än kommuner som haft sälarna mera utspridda. I vissa områden samlade provtagningsteamet in sälarna och överlät sedan omhändertagandet till kommunen, medan man i andra områden, där det ansågs lämpligt, efter provtagning drog upp sälarna på land och lät dem ligga kvar. Det senare blev vanligare i Bohuskustens skärgård och mot slutet av sommaren då det inte längre rörde sig lika mycket människor i skärgården. De kommuner som inte hade tillgång till egna båtar, t.ex. Varberg och Kungsbacka, fick också mera hjälp med insamling på platser som krävde båt.

En annan viktig del av provtagarnas arbete var att ta prover på de sälar som kommunerna samlat in och förvarade innan de grävdes ner. Från flera håll har man uttryckt en beundran för provtagarnas goda humör inför denna ganska otrevliga arbetsuppgift.

I framför allt de stora sälkolonierna studerades också sälarna även innan det börjat komma rapporter om döda sälar för att få en uppfattning om när sjukdomen började komma in i olika kolonier. Ett annat syfte var att kunna ta vissa prover som behövde tas inom kort tid efter att djuren dött. Baserat på erfarenheterna från 1988 kunde prognoser över epizootins utveckling upprättas och dessa skickades till berörda kommuner.

Genom den omfattande provtagning som genomfördes på sälarna finns nu ett unikt material för att finna svar på många frågor om sälar. Totalt togs prover från 2262 sälar. En samman-

ställning av ett detaljerat material kring dödligheten hos sälarna och de första forskningsresultaten kommer att presenteras senare under året. Det är viktigt att forskningsmedel satsas de närmaste åren så att materialet kan bearbetas så fullständigt som möjligt.

Kommunernas erfarenheter

Det var totalt 28 kommuner i tre län som drabbades av säldöden. För att få en rättvisande bild av kommunernas erfarenheter utformade de tre länsstyrelserna tillsammans med Naturhistoriska Riksmuseet en enkät som skickades till kommunerna i början av november. Frågorna var indelade i tre huvudområden; ”Organisation, personal och kostnader”, ”Omhändertagande och provtagning” samt ”Information”. Dessutom fanns möjlighet att lämna övriga synpunkter. Huvuddragen i dessa svar redovisas nedan. Svaren från kommunerna har bearbetats av respektive länsstyrelse och sedan sammanställts av Länsstyrelsen i Västra Götaland.

Organisation, personal och kostnader

Många kommuner anger att de haft svårigheter i inledningsskedet med att veta vem som skall göra vad men har ändå löst problemen ganska snabbt. En komplikation var att det inträffade i semestertider med mindre personal och då personalen kan ha delvis ändrade arbetsuppgifter och befogenheter. Som exempel kan nämnas Orust kommun som under vissa veckor bara hade en miljöinspektör i tjänst. Inför sommaren 2003 har man bestämt att det alltid måste finnas minst två inspektörer i tjänst vilket kraftigt påverkar möjligheterna till semesteruttag för personalen.

Inblandade förvaltningar var nästan alltid miljösidan med någon slags samordningsansvar och i övrigt gaturenhållning, tekniska kontoret, park- och naturförvaltning, renhållning, räddningstjänst och i de Bohuslänska kommunerna den förvaltning som organiserar strandstädning. Det var i nästan samtliga kommuner minst tre förvaltningar som samarbetade. Prioritering skedde ofta från dag till dag och inom befintliga resurser. Bara ett fåtal kommuner hade en tydlig plan för omhändertagande av döda djur, men många kunde utnyttja erfarenheterna från sälepizzootin 1988. I vissa kommuner fattades politiska beslut om att det inte fick ligga döda säl på stränderna och oftast utsågs en person som ansvarig och som kontaktperson vad gäller rapportering av fynd av döda säl. I de flesta Bohuskommunerna bestämdes att arbetslagen som arbetar med strandstädning skulle prioritera insamling av säl och även i övriga kommuner är det ofta den personal som brukar hålla rent på stränderna som även tagit hand om sälarna. Det har ofta varit svårt att ha tillräckligt med personal, beroende på semestertider och att man inte haft medel att anställa extra personal.

I enkäten ombads kommunerna uppskatta antalet timmar kommunens personal arbetat med säldöden och även vilka övriga kostnader de haft, se figur 1. Några kommuner har upprättat särskilt konto för säldöden varför man haft mycket bra kontroll på sina kostnader medan andra har gjort grov uppskattning. Hälften av kommunerna har själva räknat ut sin totala kostnad och för övriga kommuner har antalet timmar schablonmässigt räknats om till en kostnad för att få fram en totalkostnad. I denna beräkning har timkostnaden uppskattats till i genomsnitt 250 kr. Den verkliga kostnaden kan vara både lägre och högre varför beräkningarna måste anses som ungefärliga. Det finns en stor variation i de timkostnader som vissa kommuner

¹ Strandstädarlagen arbetar i normala fall med att ta hand om den stora mängd skräp som flyter i land från havet och har gjort det sedan 1992. Finansieringen av denna verksamhet är dock inte långsiktigt säkrad.

uppgivit (150-500 kr) och det beror ju på vilken typ av personal som arbetat med frågorna och i vilken utsträckning. Den totala kostnaden för alla kommuner är ca 3.7 miljoner kronor och varierar från 1 500 kr (Burlöv) till 316 000 kr (Strömstad). Större delen av denna kostnad är arbetstid.

Kostnaderna för insamlingen beror delvis på vilken typ av personal man haft att tillgå eller om det skötts av entreprenör. Övriga utgifter är för transporter (båtar, bilar och andra fordon), kylcontainer för mellanförvaring, deponikostnader och förbrukningsmaterial. Kostnaden för deponering varierar mellan olika kommuner från 0 till ca 300 kr per säl. Flera kommuner ansåg att den totala kostnaden för deponering (långa tidskrävande transporter och deponeringskostnad) blev för hög och ansåg det nödvändigt att försöka lämna kvar så många djur som möjligt ute i skärgården. I vissa kommuner har kostnaderna drabbat en enda förvaltning medan i andra kommuner har alla inblandade förvaltningar tagit sina kostnader. I t.ex. Göteborgs kommun har Park- och naturförvaltningen tagit hela kostnaden och måste ta denna kostnad från det överskott de genererar genom andra konkurrensutsatta uppdrag.

Figur 1. Diagrammet visar de totala kostnaderna som kommunerna redovisat för sitt arbete eller den kostnad som länsstyrelsen schablonberäknat utifrån kommunerna uppgifter om antal timmar och övriga omkostnader.

Kostnaderna för insamling beror också troligen på vilka transportavstånd man har om man har lång kuststräcka och/eller många öar. Kommuner med stor andel sandstränder där sälarna flutit i land har ofta en lägre kostnad per säl, jämfört med kommuner med bruten kuststräcka och skärgård. En vanlig kostnad per åtgärdad säl (deponering eller flyttning) är mellan 1000 och 3000 kr, men kostnaden varierar också beroende på hur mycket hjälp kommunerna fått från provtagningsteamet. Även kommuner som haft mycket hjälp av provtagningsteamet kan ha lagt mycket tid på att ta emot telefonsamtal. En utförligare analys av kostnaderna finns under rubriken Analys.

För att tillmötesgå forskningens önskemål har också vissa kommuner tagit på sig högre kostnader än de annars behövt, medan andra låtit en större andel ligga kvar och varit striktare i sin bedömning av vilka sälar som skulle omhändertas. Många av Bohuskommunerna uppger att utan strandstädarlagen¹, som skötte mycket av det praktiska i insamlingen, hade de inte klarat situationen.

Omhändertagande och provtagning

Prioritering har skett utifrån hygieniska aspekter, dvs. man har i första hand tagit hand om de djur som legat där många människor vistas. För en hel del kommuner har detta inneburit att man tagit hand om samtliga rapporterade djur. Man har också tagit stor hänsyn till önskemålet från forskningen om att provta så många djur som möjligt. Mot slutet av sommaren, augusti-september, lät man en större andel av sälarna ligga kvar ute, men i många fall flyttades kropparna till "lämplig" plats.

Djur som omhändertagits har i allmänhet förpackats i plast och i de flesta fall grävts ned på kommunal deponi, men annan nedgrävning och förbränning förekom också. Inga infektioner hos personal har rapporterats men däremot andra obehag (illamående och rädsla för smitta) som försvårat arbetet.

I Bohuskommunerna har användningen av båtar varit större vilket är naturligt eftersom det finns mera skärgård.

Kontakterna med provtagningspersonalen från har nästan utan undantag fungerat mycket bra. Stora krav har ställts från allmänheten om att inrapporterade djur ska tas om hand snabbt.

T.ex. försökte man att i Göteborgs kommun följa Miljöförvaltningens rekommendation att låta djuren ligga kvar, men det var inte genomförbart p.g.a. allmänhetens protester. Exempel finns också från Uddevalla kommun där en enda säl på en populär badplats föranledde 60 telefonsamtal från allmänheten.

Information

De flesta är i stort sett nöjda med informationen de fått även om det var lite rörigt i början då man gärna velat ha mera information från t.ex. Länsstyrelsen. Tjärnö (Riksmuseet) och Kustbevakningen får mycket högt betyg. Några ytterligare myndigheter utöver de ovan nämnda har man i stort sett inte haft kontakt med och heller inte känt behov av. Vissa kommuner har haft utbyte sinsemellan och det har fungerat bra.

Kommunernas kontakter med allmänheten upplevs för det mesta som positiv och de flesta har haft förståelse för kommunernas arbete, även om man haft stora förväntningar på snabbt omhändertagande av rapporterade sälar.

Övrigt

Många kommuner tycker det är bra att denna sammanställning görs och har en förväntan om att denna utredning leder till ersättning från staten och att en händelse av denna typ bedöms vara av riksintresse och inte bara en kommunal angelägenhet. (Se analys nedan). Flera kommuner har påpekat att om man inte får någon statlig ersättning för arbetet under 2002 så kommer man vid en liknande händelse i framtiden att prioritera mycket hårdare vad gäller omhändertagande av döda djur och heller inte ta på sig extra kostnader och arbete för att tillgodose forskningsändamål.

Behov av beredskapsplan har tagits upp av flera kommuner och man tycker att man lärt sig vilka svårigheterna kan vara när flera kommunala förvaltningar ska dela på en arbetsuppgift. Framför allt har små kommuner framfört att det varit nära att man inte klarat av situationen. Man har inte så mycket personal i vanliga fall och dessutom kom säldöden i semestertider. Jämfört med 1988 bedrivs också renhållning idag i många kommuner av kommunala bolag vilket i flera kommuner inneburit en debitering av kostnad per omhändertagen säl på deponin.

Kustbevakningen

Kustbevakningen har framför allt fungerat som sambandscentral vad gäller att ta emot telefonsamtal från allmänheten om fynd av sälar. Vid telefonsamtal har man informerat om vilken kommun man ska ringa till och även gett telefonnummer. Rapporter med fyndplats och namn

och telefonnummer till den som anmält har faxats till respektive kommun. I enstaka fall, om man haft en båt i närheten, har man flyttat döda djur som legat mycket olämpligt till. Vid Hallands Väderö hjälpte dock Kustbevakningen till med insamlingen under en period. Samtalen från allmänheten kom ofta på eftermiddagarna och tidvis kunde telefonerna vara blockerade. Det extremt vackra vädret under semestertider gjorde också, förutom att sälarna började ruttna fortare, att det var extremt mycket människor ute i skärgården och att man sökte sig till öar som inte brukar besökas. Detta bidrog troligen till extra många telefonsamtal.

ANALYS

Allmänt

Kommunerna har i stort sett klarat sin uppgift mycket bra, men det har varit många svårigheter och kostat mycket i både tid och pengar. De kommunala förvaltningarna har inga reserver för oförutsedda händelser av denna typ och det är ingen kommun som angett att det tillskjutits medel från centralt håll inom kommunen. Kommunens personal har fått lägga ordinarie arbetsuppgifter åt sidan och i många fall är det övrigt miljöarbete, t.ex. tillsyn och strandstädning, som blivit lidande och släpar efter. De extra utgifterna måste man ofta spara in under kommande år, vilket gör att säldöden kan komma att märkas i kommunernas arbete även under 2003.

Även övrigt arbete kring säldöden har i stort sett fungerat bra, men det är utan tvekan kommunerna och Naturhistoriska Riksmuseet inklusive den personal som de engagerat som dragit det tyngsta lasset. Noteras bör också att det är bl.a. eftersom säl liksom människan är ett däggdjur i toppen av näringskedjan som det bedrivs en rutinmässig övervakning av sälar. Utan denna rutinmässiga övervakning hade det kanske inte funnits möjlighet att så snabbt bygga upp en samlingsorganisation. Allt material som samlats in kommer på sikt att ge stora nya kunskaper både om sälar och om vilka miljögifter de exponeras för.

Ingen kommun har direkt angett att man sett några effekter på turismen i kommunen, men turismen har varit ett starkt motiv för många kommuner att samla in de döda djuren. Eftersom det var en sommar med extremt vackert väder kan man också tänka sig att många människor ville vara vid kusten och i skärgården oavsett om det fanns döda sälar eller ej. Det kan också ha bidragit till att öka trycket mot kommunerna att ta bort sälarna.

Många kommuner har sett ett behov av att upprätta någon typ av handlingsplan för denna typ av händelse. Erfarenheterna från sommaren och kommunernas enkätsvar skulle kunna vara utgångspunkten för framtagandet av en mall som kommunerna kan anpassa för sin organisation och låta ingå i kommunens beredskapsplaner. Detta kan vara ett lämpligt uppdrag för en länsstyrelse och en eller flera kommuner.

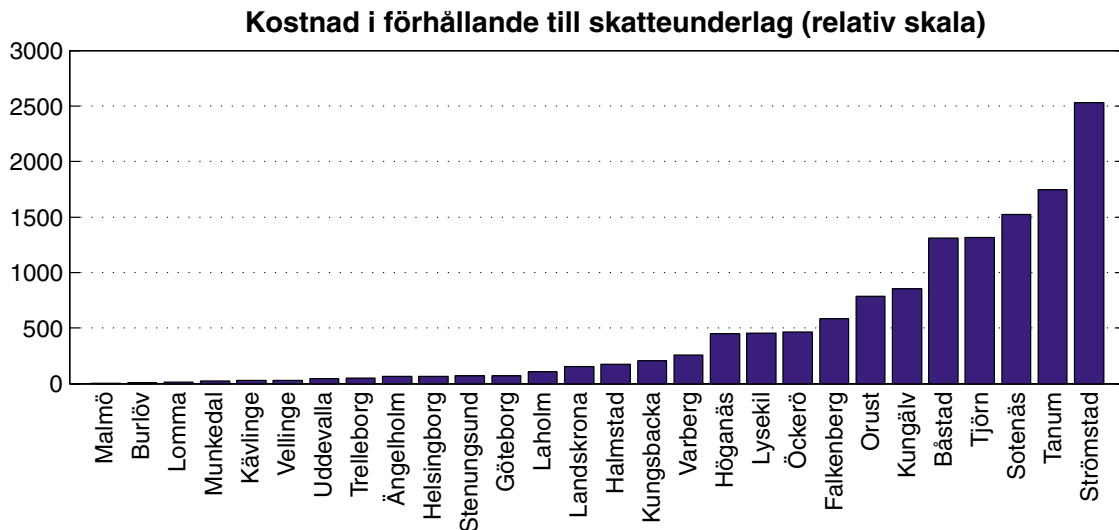
Ett problem har varit omhändertagandet av alla döda djur. Vid en medelvikt på 50 kg per säl har uppskattningsvis drygt 100 ton döda sälar deponerats på kommunala deponier. Som nämnts tidigare har många deponier inte tillstånd enligt Miljöbalken att deponera organiskt avfall. Detta måste dock anses som ett specialfall av organiskt material och kanske bör det i kommunernas avfallsplaner finnas med ett avsnitt om hur och var man kan omhänderta kadavren vid massdöd av vilda djur av olika slag.

Kostnader

Eftersom många kommuner klart uttryckt att de förväntar sig en ersättning från staten har en närmare analys av kostnaderna gjorts. Kommunerna som drabbats är av mycket varierande storlek, från 10 500 till 474 000 invånare. Det är också stor variation i hur många sälar som dött i kommunerna och hur mycket respektive kommun varit inblandad i insamling och omhändertagande. Det finns några små kommuner med stora sälkolonier (Båstad, Tanum och Strömstad) och dessa tillhör de kommuner som drabbats hårdast. För att beskriva detta har bl.a. beräkningsmetoder hämtats från Räddningstjänstlagen. I Räddningstjänstlagen finns en särskild paragraf om rätt till ersättning från staten vid särskilt dyra räddningsinsatser. Även om det inte går att jämföra säldödets kostnader med t.ex. den översvämningkatastrof som Orust kommun drabbades av i augusti så har samma modell använts för att jämföra kostnaderna för olika kommuner med varann.

Utdrag ur räddningstjänstlagen 37 §

”Om en räddningsinsats i kommunal räddningstjänst har medfört betydande kostnader, har kommunen rätt till ersättning av staten för den del av räddningstjänstkostnaderna som överstiger en självrisk. Självriskens beräknas enligt grunder som regeringen fastställer.”

Figur 2. Diagrammet illustrerar kommunernas kostnad i förhållande till skatteunderlag och har tagits fram med hjälp av befolkningsstatistik från 2001 och skatteunderlaget enligt 2002 års taxering.

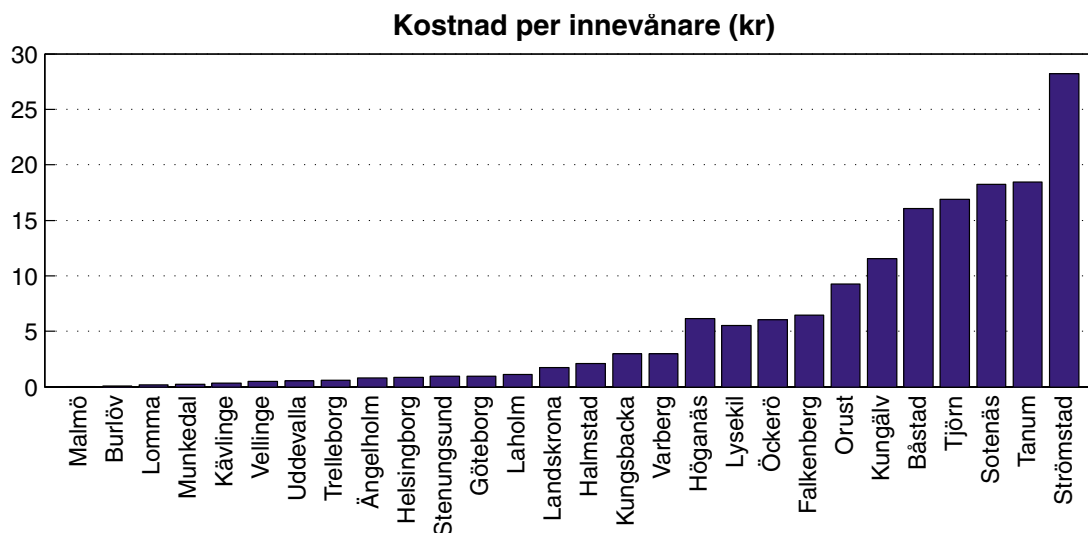
Hur denna självrisk beräknas framgår i räddningstjänstförordningen 64 §

”Självriskens enligt 37 § räddningstjänstlagen utgörs av ett belopp som motsvarar 0,02 procent av det sammanlagda skatteunderlaget som står till kommunens förfogande året före det år då kostnaderna uppkommit.”

För att få ett jämförelsetal mellan kommunerna har skatteunderlaget i kr per invånare hämtats från SCB:s webbplats och multiplicerats med antalet invånare. Den totala kostnaden för varje kommun har dividerats med det totala skatteunderlaget. För att få en hanterlig storlek på siffrorna har dessa multiplicerats med 10 000 000. Detta jämförelsetal presenteras i figur 2 och man kan se att variationen är mycket stor, en faktor på 2500 med ett medianvärde på 162.

Om kostnaden istället beräknas per invånare hamnar får man i stort sett samma inbördes ordning. Kostnaden per invånare varierar från 1 öre (Malmö) till 28,21 kr (Strömstad), med ett

medianvärde på 1.91 kr per invånare. 12 kommuner har kostnader lägre än 1 kr per invånare och 6 kommuner har kostnader på över 10 kr per invånare. Detta är faktorer som bör beaktas om beslut fattas om statligt stöd för insatserna och om man inte avser att täcka hela kostnaden. Vill man från staten ersätta kommunerna delvis är det lämpligt att beräkna en självrisk enligt Räddningstjänstförordningens modell, dock med en annan procentsats.

Figur 3. Diagrammet visar kommunernas ungefärliga kostnader i förhållande till invånarantal och kommunernas presenteras i samma ordning som i figur 2.

Tack

Länsstyrelserna vill härmed uttrycka sitt stora tack till alla dem som på olika sätt var engagerade i arbetet med att samla in och ta hand om och informera om sälarna. Särskilt bör här nämnas kommunernas personal och de provtagningsteam som arbetade med insamlingen ute i fält.